

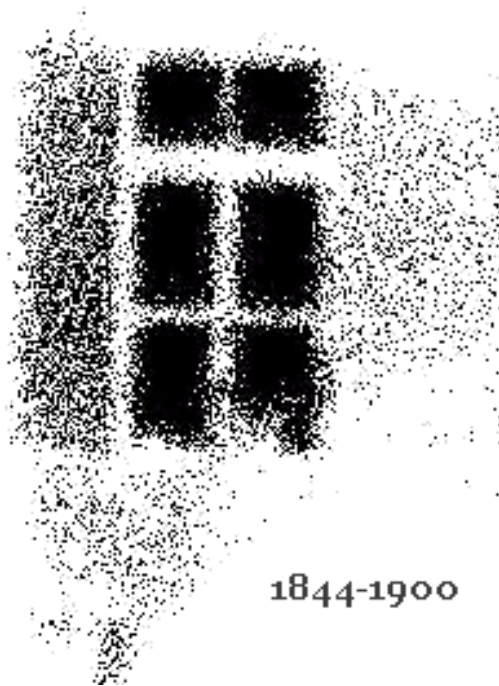
Módis Ákos

A Zarathustra világ

Értelmezések és asszociációk a Nietzsche-i alapmű kapcsán.

2006

„Érted teszem ... Nem értem, miért nem érted?”

A mű elektronikus változatára a Creative Commons - Attribution-NonCommercial-NoDerivs (Jelöld meg!-Ne add el!-Ne változtasd!) licenc feltételei érvényesek: a művet a felhasználó másolhatja, többszörözheti, amennyiben feltünteti a szerző nevét és a mű címét, de nem módosíthatja, nem dolgozhatja át és kereskedelmi célra sem használhatja fel. A műre vonatkozó felhasználási feltételek részletes szövege az alábbi címen tekinthető meg: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/hu/>

TARTALOM

A szerző jelölési konvenciói

Bevezetés és ajánlás

A Nietzsche-t övező szellemi környezet bemutatása

A Nietzsche-i életút „hajnalán”

A Nietzsche-i életmű vitatása

A Zarathustra világ

A Zarathustra „más kezeiből”

„A Zarathustra világ” egy „képzeletbeli színpad fényeiben”

Összefoglalás és zárógondolat

Felhasznált irodalom és szerzői jogok

A szerző jelölési konvenciói

Az egyszerű „nyomdai idézőjelek közé zárás” az átvitt értelemben olvasandó kifejezéseket és szavakat jelzi a megszokott módon.

Így írva: „a Zarathustra”, magát a könyvet jelöli röviden, „Zarathustra” pedig Zarathustra ... némi humorral megengedve.

A jelölési konvencióktól „kicsit szabadabb” „*A Zarathustra világ*” egy „*képzeltbeli színpad fényeiben*” című fejezet.

„egyszerű nyomdai idézőjelek közé zárás dőlt betűkkel, vastagítva”

idézet az „Im-igyen szóla Zarathustra” című könyvből dr. Wildner Ödön fordításával, vagy ahol ez egyértelműen jelezve van, idézet Richard Strauss-tól, vagy a szerzőtől, illetve annak valamely más irányú segédanyagából

„egyszerű nyomdai idézőjelek közé zárás dőlt kisbetűkkel, vastagítva”

hosszabb idézet az „Im-igyen szóla Zarathustra” című könyvből dr. Wildner Ödön fordításával

Dőlt betűs rész

hangsúlyozása adott szavak, kifejezések jelentésének, azok lényeges voltának kiemelése

****Dőlt betűs szektorok****

a szerző olyan sajátos, gyakorta archaikus és „áttetsző”, azaz nem a megszokott, közvetlen értelemmel fogalmazó részei, amelyek erős lényegét takarhatnak, vagy éppen a megelőző sorok „újrázásai”: ilyen formában azok megerősítő jellegű ismételt megfogalmazásai gyakran Zarathustra stílusában, vagy Zarathustra gondolatait tükrözvén

Bevezetés és ajánlás

**Sokan „behatoltak már” és jeleket hasítóznak ki önmagukból, nem vevén észre a megjelöltetést. És sokan ímé ezzel nem is törődözének, de inkább ujjaikkal mutogatóznak és hangoskodának. És sokak gyűlnek össze az értetlenség hatalmas barlangjában, ahol nagy az ő visszhangoskodásuk.*

*Barátom: térj vissza önmagadba és úgy lésszen meg cselekvésednek szakító értelme. Elmúlásod akard erősen, hogy ekképpen lehessen újra-teremtésed. És ha nem te leszel az út egészen, légy az igazán újaknak atyja, de még inkább szülőanyja. Így lőn ezután boldogulásod.*¹*

**Ajánlom és fogadja*²: édesanyám, *aki hihetetlen erejű olvasó kedvéből engem egyszer a „nagykönyvtárba” elküldvén, ottan velem „Nemeskürty-től”, annak könyveit kutattatván, a polcokon ímé a Zarathustra-t lelém meg*.*

**Ajánlom és fogadja*: feleségem és gyermekeim, akik körbevesznek, ... mivel *a bennök való örök magánosság bennem megindítá „kotoszkodásom”, ... egyébbiránt csak úgy csendben ücsörögnék nélkülik*. Akik bár nem olvassák, de tudják „mit teszek” írásaimba.*

**Végezetül ajánlom és fogadja*: Szabó Dénes Kossuth és Liszt díjas karnagy, aki *cselekvő köreivel ímé elindított az én cselekvő köreimben*. Köszönetem és hálám adom néki ilyen módon mindezekért, különös tekintettel a „Strauss-i” fejezetekre.*

¹ Zarathustra stílusában fogalmazva.

² Zarathustra modorában.

A Nietzsche-t övező szellemi környezet bemutatása

„Mindennapok világa: ez mind a te nagy tested. Lelkeddél vesződő lelked: ez meg a te ezer lelked. És boldog aki nem bírja lelkét és nem vessződő, hanem csak a test mozgásaiban.”³

Azoknak mondom, akik a korszak ... 1864, 1868, ... 1900 ... szellemi világát⁴ (közéleti-művészeti-társadalmi összefüggéseit) nagyvonalakban ismerik: ők nyugodtan „átugorhatják” ezt a fejezetet! Elegendő ha a fejezet végén megtalálható és a „Nietzsche-i működés” irányába mutató rövid végkonklúziót elolvassák ...

... ám a „többieknek” szívesen bemutatom a „Nietzsche-i probléma-kör” szempontjából „célzattal tömörítve”, azt a közel fél évszázadot, amely az emberiség történelmének viszonylag *nyugalmas*, ugyanakkor *intenzíven fejlődő* szakasza volt.

A megállapítás, miszerint *nyugalmas*, úgy lesz teljes, így igazabb is, ha figyelembe vesszük a felszín alatt lappangó – a korszak átmeneti jellegéből fakadó – társadalmi ellentmondások „élő lávafolyamát”, midőn éppen annak feszítőereje hat oly jótékonyan a korabeli szellemi működésre: **Ímé soha nem észlelt szelek duzzasztják a hatalmas vitorlákat!**

Művészek árasztják el „másként halló és látó”, új „érzetekkel és idegekkel” szerzett, ... különös fényben kigyúló „termékeik áradatával” a világot és lám: a világ is könnyen, vagy nehezen, de **magába fogadni igyekvők amazok leleményeinek nagy özönét**.

Ebben az időben a közel végső formájában „tündöklő”, „kapitalista szellem-akarattal” átítatott társadalmi közérzet és a lassan meglóduzó századvégi forgatag hajtóereje, de nem utolsó sorban a *polgárság* egyre bátrabban fellépő *igenlő rábólintása*, ... valósítják meg a *művészi siker kiteljesedését*. Egyfajta *termékké válás* sajátos folyamata jön létre, ami egyrészt a befogadó által kinyilvánított – már közkinésé lett – „felbecsülés” mindinkább természetessé váló cselekvő tevékenységét jelenti, ... ahol tehát „az én szemlélődik”, mert már jobban megteheti rangtól és társadalmi elhelyezkedéstől függetlenül⁵ ... másrészt ehhez a szubjektív értékeléshez hozzáadódik a valamivel *tárgyilagossabb megmértetés*⁶, a társadalom fölmagasztaló, vagy lehúzó erejű *anyagias természetű* érdeklődése.

Most már ezek az egyáltalán nem mellékes motivációk és a belső indíttatás együttesen ösztönzik tette, alkotásra az akkoriban igen nagy számban jelentkező „igaz-művész lelkeket”, mint „totális eredetiségek birtokosait”.

Ekképpen a korszak alkotóművésze – a „mindent elsöprő siker” érdekében – gyakorta idomulni, reagálni kényszerül a zajló társadalmi életre, annak változásaira és **így léssen minden a megfigyelő-újraértelmező-feltárulkozó-színrelépő szellemi-kerék rettenetes működésének alárendelve**.

³ A fejezetre vonatkozóan bár ellentétes irányú, de előkészítő erejű idézet a „Töredékes beszédek”-ből, Módis Ákos – 2006 – Magyar Elektronikus Könyvtár – 04131 sorszám.

⁴ Életrajzi adatokból: 1864-ben Nietzsche beiratkozott a bonni egyetemre, ahol teológiát és klasszika filológiát hallgatott. ... Wagner 1868. november 8-án ismerte meg Nietzsche-t Lipcsében. ... Nietzsche-t 1900-ban bekövetkezett haláláig hosszú betegségében és elhatalmasodó elmebajában, ... már „csendes örületében” édesanyja, majd nővére, Elisabeth ápolja.

⁵ Általában a polgárságra értve ...

⁶ Fogalmazhatunk így is: kiátlagolt értékelés ...

Egyre inkább eltűnni látszik a művész önmagába forduló, alámerülő magatartása. Ellenben egyre nyitottabbá válik ez a „bőséges folyamat elhordozni képes, szerteágazó szellemi csatornarendszer”: **Eme bűvös erezet tátongó öblei a napfényes, vagy éppen koszloromladozó valóságba merítkezének bele, majd ki-ki terhével átmosván magát, ... magamagával azt jól megédesítvén, kincseit ugyanoda engedé vissza amazok nagy csodálkozására, ... nem tudván ők, vagy csak sejtvén is valamit ennek a „dobócska-játéknak” a lüktetéséről**.

Ezek az alkotó emberek tehát nem csupán egyszerű résztvevői, de a *társadalom aktívan szemlélődő-beavatkozó egyénei* is egyúttal, mint:

1. Észreveszik és a maguk erejéből így, vagy úgy „kezelésbe veszik” a kiválasztott társadalmi-közéleti-emberi konfliktusokat.

2. Már nem csupán egy szűkebb kör, kisebb közéleti csoport érdeklődését, figyelmét próbálják magukra irányítani, hanem az emberiség alapvető és mindeneket érintő kérdésein keresztül **mindenek tekintetét szeretnék magukhoz vonzani**.

Ekképpen – a romantika korának gyakorlatától már eltérő módon – most egy *kiterjedtebb szellemi működés* valósul meg a következő lépésekben: kezdetben művészi szemlélődés zajlik *széles társadalmi horizonton* >> ennek hasznosításával a művész *alkotó folyamata* útját veszi >> a „kész termékkel” a művész *nagyobb közéleti csoportok előtt* szeretné feltárni, megvitatni „az alkotásán keresztül hangsúlyra bír”, a *valóságból merítkező* problémát. A köznyelv ez utóbbi lépést egyszerűen csak így mondaná: „Az alkotó szeretne sikeres lenni ...”.

A lényeg tehát az, hogy az így felvázolt módon, a „művészi magányból mindinkább előbújnak a látók” és nem csupán a tehetség jogán, valamiféle varázslatos adottságban, a különös belső nyüzsgések és alkati nyugtalanságok okán magyarázható **eme nagyok sikeres földi járása**, mára már közismert alkotói törekvéseik nagyszerű eredménye.

A kor festőinek „ócska vásznain” különös „árnyalási módokkal” olyan „technikális tolóerők lépnek működésbe”, amely a *körülvevő világ állapotának sajátos, újszerű ábrázolására kiválóan alkalmassá lesznek*. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, az ok nagyon egyszerű: **Újmódi betegségben szenvednek, midőn látják és érzék a közegnek lassító erejét**.

Ebben az időben a „zeneműhelyek szellemi lüktetése” – az egy-néhány gigászi kivételtől eltekintve – általában nyugodt és megfontoltabb átlépést sejtet „a késő-romantika határvidékein át” az **új harmóniák barlangjába**⁷. A sematikus és álmatag téma-kiválasztások mind inkább a *valóságosabb dimenziók* felé tolódnak el.

Ők is „látók”, hiszen „nézéseik” oly erővel bírnak, hogy azok a magányos és romantikus lélek látomásaiból, valódi és kifejezni-reagálni akaró látássá emelkednek. És ha ez nem sikerül? „Akár a teremtés fekete mágiájától sem riadnak vissza”: **Találjunk hát fel valami rendkívülit, ami bár nem oly magasztos, mint eddig azt megszoktuk, de borzongat és összeszorítja lélegzetünk!**⁸

Sorban születnek a híres *verista*⁹ opera-kompozíciók. Igaz a századvég nagy olasz zeneszerzői¹⁰ „odahagyták” előbb, vagy utóbb eme utat, „belefáradván a fokozott összefogással

⁷ A zenei harmóniák részleges elvesztésére, a „dallamtalan” kor eljövételére gondolok, midőn a romantika szédítő, édes-bús dallamai lassanként végleg **elmaradozának**. (a szerző)

⁸ A Wagneri „Gyűrű tetralógia”-ra gondolva ...

⁹ A verizmus egy zenei irányzat az „opera-költészetben”, amelynek rövid lényege: a hétköznapi világának ábrázolása az addig megszokott magasztos témák helyett. Legszebb példa talán a „Bajazzók”. Valóságból merített cselekményének Leoncavallo a szerző, maga is közvetlenül szemtanúja volt.

járó művészi bajlódásokba”¹¹. De a lényeg: elkezdtek az új ösvény kitaposását, azaz *valóságot valóságosan* és azt „öncélú-áriózus”, dagadó szándéktól mentesen, ám felemelő szenvedéllyel ábrázolni tudni és merni.

És mint egészen rendkívüli kivétel, újító szándékkal, a késő-romantika már-már egekbe kúszó szenvedélyével **nem éppen kullogva érkezik ... érkezik (?!) ... csapódék be réges rég a „Wagneri kaotika-akarát” a német teatrumok igen csak elkorhadt, gyakorta csupán recsegő deszkáinak hasadékaiba: új és tiszta akarással üdvözölvén azokat!**

Kaotikus ez a képződmény, hiszen az „akkori megszokotthoz” mérve lényegesen túl sokat akar: *áriák alakulnak át különös figurák ének-beszédévé, melyek ki és belefolyanak a „háttérből méterekkel előretolt zenekar” örökkön bolyongó és hullámozó szimfónikus zuhatagába. *Majd az énekes újra és újra visszavevé annak motívum tengeréből a sajátját és éneklé tovább a többé már nem inkább szépet, hanem az emelkedő-kifejezőt, a célhoz leginkább elvezető dallamát vesztő szólamot ... mindez egy különös, „ópiumos mágiával átítatott legenda rettentő homályába” vezet a „néző-hallgatót”, amely „a talán volt, vagy nem, de mindegy” ... a lényeg: hősök különös illata, a nagyon is nem mindennapi aura sok balzsamos érintéssel, vizályos-csapongó, folyton mesterkedő-cselekvő körök és hatalmak különös forgolódásai ... kápráztatják el a már különben bódulatba esőt.*¹²*

Így érkezünk el magához, a fiatalkori éveit taposó Nietzsche-hez, miután az őt övező „kor-képet” és annak *szellemi-társadalmi-művészi viszonyulási formáit*, illetve azok lényeges elemeit megismerhettük az imént felvezetett sorokból.

Ezek a mára már tényként kezelendő „kulcs-gondolatok”, miszerint: a körülvevő világ felfedezése, majd annak a konfliktusaiból való megközelítése >> heves reagálás a föltárt problematikus társadalmi jelenségekre >> a lehető legszélesebb társadalmi és közéleti réteg elé „kivánczolás” >> egyúttal a meghasonlás érzetének elhordozása ebben a „gonoszul visszacsatolódo folyamatban” ... igen nagy jelentőséggel bírnak a sokat vitatott Nietzsche-i gondolatok mérlegelése során.¹³

¹⁰ Sikereik történeti sorrendjében: Mascagni, Leoncavallo és Puccini.

¹¹ Az opera nézőközönségétől, a „páholy és szék birtokosoktól” való függés igen erős. Gyakorta adáz csatákban győzedelmeskednek az alkotások a megszólaltatók és a közönség „színvonalától”, vagy netán hangulatától függően.

¹² Ez a szemléltető magyarázat igen hosszú, tekintettel arra, hogy Nietzsche és Wagner milyen szoros barátságot kötött az 1860-as években Lipcsében.

¹³ A Nietzsche-i gondolatok elfogadásában később az őszinteség és a csalóka világ viszonyára, a „beszédje érthetetlen habarodó világ érdek-ellentmondásaira” építem gondolataimat erősen. És természetesen a bevezető fejezet vonatkozásában nem hagyhatom figyelmen kívül az akkor tevékenykedő „szellemi lelkeknek” a valóságba való kitárulkozó hajlamát és készségeit az ott föllelt problémák kezelésére. (a szerző kiegészítései)

A Nietzsche-i életút „hajnalán”

Eljutunk tehát a kiemelkedő képességű ifjúhoz, akit szintén megigézett a Wagneri „ösi káosz-akarát” és minden heveségével, „hirtelen felindulásból” azt ő egy hatalmas újító vihar erejének tekintette. Sőt az akkor már általa „igen erősen görcső alá vett” *ókori görög tragikus kultúrának, az apollóni-dionüszoszi egységnek* ismételt megvalósítási lehetőségét vélte felfedezni a „Wagneri pogány mitológiában”¹⁴.

Eljutunk a nagy reményű fiatal gondolkodó és folyton író, jegyzetelő *zsenihez*, az emelkedő ágba lévő tehetséghez, aki már ezt megelőzően, még lipcsei egyetemi tanulmányai befejezése előtt a baseli egyetem klasszika-filológia *professzori címét is képes elnyerni*¹⁵. De nem utolsó sorban eljutunk ahhoz az emberhez, aki már *Wagner személyes barátjaként* jár-kezel „ez időtájt” a világban.

Ez utóbbi életrajzi adatokat fontos kiemelni, hiszen jelen sorok egyik nem titkolt célja megmutatni, hogy a „kialakított Nietzsche-i irányzat” olyan értelemben, mint „végtermék”, ... tehát alkotások, dolgozatok, kötetek együttese és egyáltalán mint lejegyzett életfilozófia¹⁶, – minden félreérthetősége mellett is – „jó talajból emelkedik a magasba”. Tehát ebben a vonatkozásban – ha úgy tetszik vitában – nem lehet eltekinteni attól és annak hangsúlyozásától, hogy Nietzsche minden testi baja és betegsége ellenére egy született zseni, lángész ... azaz egy rendkívüli – igaz valóban nem „mindenek fölött” álló – ember volt.

Egy példa legyen, ami ezt a gondolat-elemet talán jobban megvilágítja, értelmét és döntő szerepét esetleg a helyére emeli: **Amidőn egy Bartók által jól megkomponált vonósnégyest, annak minden érthetlenségéből elibénk kanyarodni látánk, ez a fogadtatás nyilván nem jelentheti annak értéktelen voltát. Pusztán arról van szó, hogy abban az esetben, ha egy intelligencia¹⁷ valamilyen okból magát rászorolni érez arra, hogy közelítsen „ehhez a különös hangforráshoz”, akkor annak minden aspektusából való bejárását meg kellene valósítania ... és az egyik, mint ilyen maga a zsenialitás problémaköre: midőn határt próbálunk megszabni értelmes és értelmetlen között és így igen nagy bizonytalanságba zuhanánk bele.**¹⁸

Egyébiránt ez a „kapcsolódási paradoxon” *szemlélő* és *befogadó* között Nietzsche-nél inkább úgy fogalmazható meg találébban, mint hogy ... **kimondhatod és úgyse mondanál semmit, hiszen ezt már tudtuk, csak sohase mertük kimondani ... és így semmi újat nem mondanál, midőn mi semmi újat nem is hallanánk** ... sokszor elhangzó „önvédő üres logikai szófacsarás” valamely „nagy ellentáborból”¹⁹.

Visszatérve azonban az életút nyomon követésére, Nietzsche első alkotói periódusa még a Wagneri *késő-romantika* korának ingoványos és felfokozott izgalmakkal, ... kitalált törté-

¹⁴ Egyszerű életrajzi adatokból ...

¹⁵ Lásd.: Különböző életrajzok ...

¹⁶ Igaz, a szerző most az „Im-igyen szóla Zarathustra” című alapműre szorítkozva vizsgálódik, figyelembe véve annak átfogó, betetőző voltát.

¹⁷ Értsd konkrétan: értelem ...

¹⁸ Minden bizonnyal nagyon sok előadás témája lehetett már eme konfliktus-helyzet vitatása ...

¹⁹ Nietzsche-t rossz szokás szerint „éltetni és porba gyalázni szokták” a csoportokba összegyűlt emberek. Éppen ezt a gyakorlatot szeretném soraimmal megszüntetni. (a szerző kiegészítése)

nésekkel bőven megszórt termőföldjéből virágzik. Filozófiában és életszemléletében Nietzsche ekkor – lévén még túl „éretlen és hiszékeny-hívő” – **más nagyokból bőven táplálkozik** és így ő bennük hiszi **az ember nyomorúságos problematikája megváltó kulcsainak föllelését**²⁰.

Az ókori görög kultúra, Wagner és az ész egyeduralmát aláaknázó Schopenhauer²¹ munkásságainak tanulmányozása útján hozza létre saját dolgozatait, míg *életfilozófiáját* is ennek nyomán alakítja ki, **már erősen az akarat és az emberi-társadalmi természet meghatározó erejének irányába elhajolván**²². Ez időben már a *tagadás* nem éppen veszélytelen útjára lép „némi *Wagneri kísérettel*” midőn – a leírások szerint – „a pogány erők dallamát a kereszténység visszاسzorításának eszközeinek tekinti”.

²⁰ Hiszen ez volt mindig végső indíttatása munkássága során Nietzsche-nek!

²¹ Nietzsche-i életrajzokból ...

²² Lásd.: Életrajzi adatok és leírások általában ...

A Nietzsche-i életmű vitatása

Évek múlásával azonban, középső alkotói korszakában, Nietzsche „megtántorodék a föl-fokozott Wagneri mánortól” és magával a zene-óriással barátságát megszakítja.

A nyelv jelentőségét fedezi fel, miközben „végleg rátalál nagy ellenfeleire”, kora etikai normáinak és a vallás ellentmondásos fegyelmének „személyeiben”. Hangsúlyozza az erkölcs történelmi és társadalmi meghatározottságát, annak viszonylagos voltát²³. Sokak szerint úgy tetszik, teljesen tagadja és elveti azt. Úgy tartják ez időtől „sutba vág” minden erkölcsi normát és „önmagát kezdé szemérmetlenül isteníteni”.

Bizony nyíltan és erőteljesen támadni kezdi a kereszténység tanait, rávilágítván azok visszatartó-megkötő szerepére és a boldogulások útját a pozitívista tudományok működése által látja tovább épülni²⁴. Azonban ezen a ponton meg kell állni egy pillanatra a „Nietzsche-i működés” és a nyomában óhatatlanul szétáradó Nietzsche-i problematika-kör feltáró folyamatában.

Ugyanis fontos azt leszögezni, hogy mint nem annyira mindenki, Nietzsche „a boldogulás²⁵ és nem inkább a magyarázatok útját kopogtatta meg a szellem sétapálcájával”. Mint életfilozófus és jó érzékű nyelvész, távol állt tőle minden spekulatív eredetű szándék és ilyen forma ösztönző erő. A Nietzsche-i nagy ember nagy gondolatai a valódiból, azaz a létezőből, tehát magából az emberből²⁶, annak természetéből és az őt körülvevő sűrű társadalmi szövétnekből bomlik ki újra és újra makacsul. Néha valóban elementáris vad erővel, de semmiképpen sem támolygó bőbeszédűséggel, vagy mint mondani szokták: „örülettől elborítva”.

Bámulatos pontossággal megszerkesztett és jól átgondolt, tökéletes mondatok formájában teszi azt, amit az ember boldogulása érdekében csak megtehet. Az, hogy ereje ismétlődő jelleggel ostromozó kijelentésekbe torkollik és nyelvészi képessége minden idegszálával gyakorta feszül újra meg újra a *jó válaszok néma falának*²⁷, ... jelenti társadalmi és közéleti oldalról is elmélyült, *jól elkészített magánosságát*. Nyilván felfogta, hova vezet az értelem helyének és szerepének ama harcos meghatározása, az a cselekvés *amivel ő vessződék*²⁸.

Mindenki tudja, ha csak egy pillanatra is megáll az úton, hogy az a világ, amelyben az ember dolgozik, küzd és hajt, nem őszinte. Erről szól szinte minden bánat, fájdalom, öröm és lelkesedés.

**Az erdő fái hajladoznak, de hangját imé azoknak nem hallá az átutazó. Lehajtá fejét és úgy baktat, de nem látá az erdőt, amely im gondosan körbevevé őt. ... És észrevevé az akadályt:*

²³ Munkásságának rövid leírásaiból ...

²⁴ Szintén „adattárakból”...

²⁵ Az ember és így minden „élő értelem” boldogulásáról van szó.

²⁶ Tovább fokozva: a földből, mint sokszor említé Nietzsche a „föld szeretetét”.

²⁷ Zarathustra legnagyobb fájdalma az egyedüllét és meg nem értettség súlyos terhe, annak lehetetlen és ellentmondásos állapotának elhordozása.

²⁸ Nietzsche 1900-ban bekövetkező halála előtti utolsó éveiben, a leírások szerint csak ült naphosszat, az ablakon kibámulva, mint csendes örült, aki – ha kérdezték volna is tőle – se tudta volna megmondani kicsoda is ő, honnan jött és mit akart.

*amott egy bozót dereng. Megkerülé és hallá a gallyak reccsenését talpa alatt, de nem érzékelé az erdő ölelését és főleg hiába várja annak suhogó hangjait.**

Nietzsche amit mond, úgy van az: *kimond.* És amiről ír, az oly módon jó léssen: *hasonlatos szentíráshoz. *Áll az úton és figyel. És látá, amúgy is mozog minden.**

Az a szellemi nyugvópont, ami megvalósul általa, egy tiszta forrás, amely ezt csobogja: **Légy őszinte és bontráncokoz, hogy bontráncokoztathass! ... Az ami mocsok ímé tiszta? Így minden szép oda léssen, mert elhajítám azokat, föl egészen az egekbe.*²⁹*

Kifejezései és gyakorta használt mondásai félreérthetők, *sőt nem félreérthetők (!)* ... így tartják sokan: *„S ott vala az is, a hol ezt a szót: „emberfölötti ember” fölszedém az útról ...”³⁰* **Csakhogy akik szeretnek „foltokban emlékezni”, mivelhogy utálatosnak tartják a jó dolgoknak megpillantásait és megkerülék azokat, ... téged barátom könnyedén az ő saját útjaikra vezérelnének midőn „törött emlékezeteikkel” ímé gyorsan oda csalogatának!³¹* ... tudniillik a fenti Zarathustra idézetnek van ám folytatása is mégpedig: *„... és azt, hogy az ember olyas valami, a minék fölébe kell kerülni, ...”³²* ... azaz: **kell, hogy le tudjuk bírni régi „ennen-magunkat, gyenge emberünket” és a föld iránti szeretetünkkel övezvén a teremtés, a folyamatos újratekermés magasba reménylő útjára muszáj, hogy lépjünk, ... bárha az örökös elmúlás gondolata adná is meg ennek súlyos okait**

Nos valóban, **a „jó kiragadók” és „törött emlékezetű, foltokban emlékezők”*,* – mint akár a náci propaganda kiagyalói – derekasan tobzódhattak **„fölfedezvén”* *ők maguknak Nietzsche-t, midőn műveinek húsába vajtak jó éles karmokkal, léssen így annak valóban csúfos feltűnése!**

Le kell szögezni tehát, hogy aki a „látók” között még inkább a „legmerészebben legőszintébb” és bőségesen szókimondó, azt a „termékenységre gyakorta terméketlen” és inkább a megfejtésekre ... **nem számítana hiányzó talány** ... és szenzációra vadászó „csordaszellem” előbb, vagy utóbb **kiközösíté ennen-magából**.

Mondják: írásaiban örült és önmaga húsába tép, másokat mocskol. **De vajon kicsoda az, aki megtudja értetni az én fejemmel saját szavai és tettei igaz voltát? Kinek léssen az útja elferdülő, te mondd meg nékem! De igaz-mondásod minden szavát meg akarom érteni és mézében, a te jóságos szavaidnak, teljesen meg akarok feredezni. Mindent akarok, különben ne add nékem valamid is, mert nem kell. Ím így léssen amaz egyenes, vagy elferdülő netán?**³³

Ekképpen vajon csodálkozhatunk-e azon, hogy betetőző alkotói korszakában Nietzsche, az 1880-as évek elején, abban a „zötyögő valóságot ábrázolni és azt ímé már kifeszíteni vágyó szellemi szférában”, ... ahol az értelmiségek ezen elhivatottságuknak alkotások özönével bőven hitet is tesznek, az addigi nagyobb művek „A tragédia születése” (1872) és a „Korszerűtlen elmélkedések” (1873-1876) megírása³⁴ után, ... „totalitáriusan kitérülök” a világnak?

²⁹ Zarathustra stílusában fogalmazva.

³⁰ Törött idézet az „Im-ígyen szóla Zarathustra” című alapműből.

³¹ Zarathustra modorában.

³² Törött idézet közvetlen folytatása az „Im-ígyen szóla Zarathustra” című alapműből.

³³ Zarathustra gondolatai után önállóan fogalmazva.

³⁴ Életrajzi leírásokból ...

A Zarathustra világ

Egy nagy ember nagy akaratát, akaratának óhajjá csendesedését, végül az „Ím ilyen szóla Zarathustra-t” ajándékozta a világnak. **Testamentumát a szabad és természetes emberi kívánalmaknak, így az akaratnak is, amely a föld szeretetével övezve vagyon.**

A teremtő akarat és a boldogulás útjának „egyetlen, végső rendelete” ez az írás. **Kézikönyve a jószándék magánosságának, a magány fölmagasztalásának, a teremtő magánynak, az örökkön újrateemtésnek, az önmagunkat lebíró felemeltetésnek, az ember és föld szeretetének, a „csak éltető reménylésnek”.** Látnoki és látó képességekkel bíró kivételes személyiség rövidke szakaszokba taglalt, abban találó képekbe rendezett és bámulatosan őszinte nyelven lejegyzett gondolatainak „tömött mappája”.

Miképpen rendkívüli ez a mű, amely keletkezése során (1883-1891)³⁵ hosszas érlelések és szemlélődések, újabb és „újabb világba-tekintések egész nyavalyájának” volt kitéve? Mitől vált oly szeretetté és megragadóvá a mindenkori látók számára? **Miért van az, hogy olyan hevesen rázzák és tépdésik annak fedelét még mostanság is annak számos ellenségei?** Hogyan vált közkincsé, már-már szentté ez a különös hangvételi iromány: **amidőn az egész világ összefut felette, hogy annak lapjait föl-fölnyitogatván majdan becsukja azt egészen**³⁶ ?

A kérdések özöne egy forrásból eredez és egy a kulcsa is az egyetlen ajtónak. **Annak pedig így feszítővas nem léssen nyitogatója.**

Bizony sokan nekifeszültek már ennek a titoknak, amit mi úgy vélvén számosan, Nietzsche „a Zarathustra világba” elrejtett. **És mi emberek, „ős-értelmek” már régóta nagyon is értünk jelek és titokzatos dolgok elrejtegetéséhez és azok szorgalmas kibogozgatásához. Ámde a látó, aki a boldogulás útját járja és időnként maga is a magyarázatok világába betekintvén megzavarodék, fölcsapja eme fundamentum fedelét és abba belelapozván, ily módon éledező látása azonnal visszatevén elé az ő okosságát és valahogy ekképpen kiálta föl mámoros boldogsággal: imé megkönnyebbülék, midőn újra a boldogulás ösvényét bírja járásom.**³⁷

Ellenbiblia? Valószínűleg Nietzsche a választott leíró formával, az archaikus hangvétellel és motívumokkal (tanító, tanítványok, beszédek, példalózások, a tökéletesen elmondottak süket fülekre találása, ...) arra az „egyszerű cselekedetre” szánta el magát, hogy megmutassa a világnak az „egyszeri dolgok megismételhetőségét”. Azt hogy „csodák pediglen vannak”. Nevesítve: meg lehet találni ... és papírra vethetők „ismét” azok a gondolatok, amelyekről az tudatosul a mindenkori egyénben, – kivételes hatalommal bíró társadalmi erők és erős beidegződések nyomására – **hogy azok megismételhetetlenségök alapján lőnek acél talapzaton nyugvó egyetlen és örök fundamentumok**.

De sajnos sokan eltévedtek, vagy visszariadtak³⁸ azon az ösvényen, midőn ezt az ellenvetést, ha úgy tetszik „vetélkedést” – amivel különben Nietzsche valóban „sokat játszik kedvére” – **magoknak lényegnek megtevén, táborokba gyűlve össze nagy harsogásba kezdenek**.

³⁵ Adattárból ... Web ...

³⁶ Zarathustra stílusában fogalmazva.

³⁷ Akárha Zarathustra mondaná ...

³⁸ Mondják Babits Mihályról és Juhász Gyuláról is, hogy lelkesedtek érte, majd csalódtak Nietzscheben.

Nietzsche ebben a vonatkozásban: miszerint folyamatosan „figyelmeztet” és tagadja bármilyen „idegen szellem”³⁹ létezését a föld szelleme és értelme felett, úgy cselekszik **miként a labdavető pattogat nagy gondossággal, hogy ím így fejlődő dobása jól előkészítve legyen.*⁴⁰ Ekképpen „hangoskodék” Nietzsche visszatérő lüktetéssel a földöntúli valóság hiábavalósága ellen, hogy azután ebből az alapállapotból, a feszülésből lehessen mindég ellendülése.*

És dobása mi legyen? **”Erre néked mosolyom adom testvérem ki idáig érkezél most soraimban ...”*⁴¹

Ha „elrejtegetéshez” és „azok” szorgalmas kibogoztatásához „kedvére tud” értelmed ímé: nincs az a pozitív állapot, amely az „így”, vagy „úgy-akból” szüleszthető volna meg. Az örök magánosság kárhozata ez mindennemű és fajta létező értelemre, amely csupán a teremtés és cselekvés ősi folyamataiban oldható fel, **miképpen a betegnek léssen ím így folyamatos gyógyszerezése, annak enyhülő fájdalmára.**

De figyelj szavamra, mert bizony nem mentél át a kötélén. Igaz, mindég le kell majd szakadoznod arról, ám te azt túlon túl hamar tevéd meg.⁴²

De lássuk mit jelent „a Zarathustra a gyakorlatban”, ha már sokan úgyis a csattanóját lesik, várják a végén ennek a kezdetektől, folyamatosan ... „bőséges mézzel átitatott” történetnek! **Hosszú és girbe-gurba ujjakkal kotorásznak zsákba-macskát**⁴³, míg Zarathustra áradó gondolataiban⁴⁴ bármi nemű érdekeset és hasznosat bizony soha nem találának. **Csupán sok kesergést és főleg intéseket vevének magokhoz az „ide-oda csapongó örvénylő reménylős újra neki-búzdulásainak keserves útjain át”**

Azt kérdezik kicsoda ő⁴⁵ és mi volt szerepe. **Amannak vélt titokzatosságaiba ülteték az ő hangsúlyos gondolataikat.** Egyszerű kérdéseikre keresnek „hamar” válaszokat lévén, hogy az „iromány” – minden-nemű régies hangvétele és különös „kifejeződései” ellenére – olvasmányos és olvasható.

Valóban igaz, hogy „Nietzsche itt követte el a hibát.” Rébuszokban, vagy talányokban kellett volna „teljesen áttetsző sorokat” közölnie, „gondolatait azokba gyömöszölve”, hogy azt a szellemi közélet nagyon ne értse meg, **és így amaz hamar elvitették majdan a szentekhez*.*

A világ összes könyvtárainak „belső oltárai jól megtelnének így véle”: „Ímé maga Zarathustra⁴⁶ szent és „a Zarathustra” bölcs könyv, amelynek jó messze van a helye.” **Fölszentelt kezek között, ereklye-kalitkában, hogy ím így az emberek, a valóban legújabb és egyben utolsó nemzedék⁴⁷ bámuláshassa azokat jó magas távolból.**

³⁹ Embertől idegen ...

⁴⁰ Zarathustra stílusában fogalmazva.

⁴¹ Zarathustra modorában.

⁴² Mintha Zarathustra mondaná ...

⁴³ Zarathustra stílusában fogalmazva.

⁴⁴ Mélységes emberi szeretettől vezérelve ...

⁴⁵ Már mint Zarathustra ...

⁴⁶ Értsd: Nietzsche, vagy akár Zarathustra, mint az ő szócsöve ...

⁴⁷ A Zarathustra-ban leírtakra utalva ...

De hát ez „sajnos” nem így lön és amint azt egykor maga Nietzsche nagyjából így meg is fogalmazta: „A legnagyobb ajándékot adtam az embernek a Zarathustra-ban, amelyet az valaha is a kezében tarthatott.” És ez az ajándék, de még inkább *meglepetés*, hamarosan „jógazda-kezekbe kerülven” járja útját **mindég más és más értelmezésekben**.

Midőn a lényeghez talán itt érkezünk el igazán, amikor **a Zarathustra világába behatolván, felfedezzük azt a rendkívüli módon vibráló, forgó és a reája áradó fény özönében mindég másként csillogó gyémánt-csodát**, miszerint: **az, ki ahogyan nézi és forgatja annak csillogó lapjait ... akképpen kell, hogy lássa saját csodás világát, ... lerombolván akár másét⁴⁸, sajátját, vagy akár Zarathustra-ét, amidőn az ő saját újrakezdésében egészen felmagasodék és billegtetni kezdé magát az ő korlátaiban**.

Ez volna hát a végső hatalom megszerzésének eszköze és útja?! Mert nem lehet eléggé hangsúlyozni „a folyamatos újra teremtés” tiszta lényegét, ami hasonlatos az idő múlásának szükségességéhez, – hogy az idő tehát ilyen módon, a múlandóság árán egyáltalán létezhesék – ... a tiszta lényegét, amely a „lebírással”, azaz mindennemű már „el-lényegülő dolog”, ha úgy tetszik akadály, de legfőképpen **ennen-magunk folyamatosan elkorhadó belső értelme** lerombolásával kezdődik.

És akit ez a szó, hogy „lerombolás” a mostani olvasatban ellenszenvre indít, annak azt mondom: **barátom házaid is majdan jobb, ha ledöntetnek annak falaiból, így léssen néked helye új, magasabbra felkúszó tornyaidnak⁴⁹**.

Ez a folyamatos újrateemtés, amit pedig Nietzsche az „Im-igyen szóla Zarathustra”-ban „javasol” a mindvégig megfoghatatlan, távoli fogalomként tetsző „emberfölötti ember” alakjában nem más, mint az emberiség tökéletes céljának, a felhőtlen boldogsághoz és *tökéletes* igazsághoz való eljutása *lehetetlen voltának* a tiszta és egyértelmű kifejezése.

Vegyük észre, hogy a főszereplő, – mármint Zarathustra, a szócső – a Nietzsche-i alapmű valamennyire következetesen végigvitt cselekményében feltűnően újra és újra átél „egy valamit” – ami egyébként „a Zarathustra logikus olvasóit nagyon is idegesíti” – ... nevezetesen: *a közlési tevékenység, az ezt követő pillanatnyi elégedettség, azután a „reája-járó” kudarcélmény, majd visszahúzódás és újrakezdés ... sorozatát*. De a könyv soraiban haladva nem **győzők eleget kifejeződni** a dolog másik lényege miszerint: az egyén a fölébredő cselekvő akarata által, a teremtés élményével boldoggá lehet, ... ha nem is végletekig és nem is az ő saját végzetéig, de legalább ideig-óráig, ... az újrakezdésig.

Bizony a *magány és „tökéletlenség” filozófiája* ez, amit minden „tisztességes, a közéletnek megfelelni szépen igyekvő” egyén „örülten” tagad és **amazt⁵⁰ az ő saját őszintétlenségében** szinte minden percen távol tartani igyekszik magától.

A különböző vallások gyakorlata, a „közeli fele-barátok⁵¹ föllelése”, vagy különböző egyéb „én-kifejeződések”, mint például a karrier-teremtés és megtartás bármi áron ... adják a ma és minden kor emberének a pót-cselekvő menekülési utakat a föld és önmagunk, *önmagunk természetének* és egyáltalán *az ember őszinte szeretete fölállalásával szemben*.

⁴⁸ A „lüktető fejlődés” például: Luther is támadta az „akkori katolicizmust”, midőn a vallást megújította és így tovább ...

⁴⁹ Zarathustra stílusában fogalmazva.

⁵⁰ Értsd: Zarathustra-t ...

⁵¹ Nietzsche nagyon helyesen kiemeli ennek a kérdésnek a fontosságát Zarathustra beszédeiben.

Így van ez, midőn szinte az egyén mindennapi tevékenysége arra mutat rá, hogy milyen nehéz ... és nem is tudjuk megismerni és elfogadni **ennen-magunkat midőn az őszinteség így nem nagyon működtetné az eddig jól bevált „társadalmi csodamasinát”**.

A lényegét ismételten hangsúlyozva: *a magadra vonatkozó konkrétumokat igazán hiába keresed a Zarathustra-ban*, mert ilyet nem fogsz találni, annak ellenére, hogy a mű nagyon sok egyenes példát és tanácsot, illetve egyfajta „utasítást” tartalmaz mindennapi életünk bogos dolgaiban az eligazodáshoz (életfilozófia).

Helyette *meGLELED azokat a „technikákat és módszereket”*, amelyekkel szebbé és gazdagabbá teheted életedet. És az egyik ilyen eszköz, amelyet jómagam a legfontosabbnak tartok **ennen-magunk* legyűrésével önmagunk újrateremtése, amennyiben az szükségessé válik.*

Ez utóbbira nagyon „kivezető és extrém”, de annál szebb példa a számítástechnika világában és azon belül is a programozók által sokat használt megoldáskereső algoritmus, amit úgy neveznek: *„Visszalépéses keresés” (backtrack)* és ennek valamennyire közérthető lényege, idézve egykori egyetemi-jegyzetemből: *„A megoldás legfelső szintjén keressük az i-dik sorozatból megfelelő elemet! Ha ez sikerült, akkor lépünk tovább az i+1-dik sorozatra, ha pedig nem sikerült, akkor lépünk vissza az i-1-dik elemre, s keressünk abban újabb lehetséges elemet!”*

Végül egy ugyanezt végérvényesen megerősítő idézet magából „a Zarathustra”-ból, ami a bevezető ajánlás annak második részéhez, ennek az ajánlásnak is csak az első mondata: *„– és csak, ha mind megtagadtatok vala engem, csak akkor térek vissza hozzátok.”*

Nyilván a szerző⁵² nem véletlenül emelte ki újra ezt a gondolatot egy fejezet kezdőlapjára ...

⁵² Nietzsche

A Zarathustra „más kezekből”

Még „a Zarathustra világában” maradva, vagy talán még mélyebbre hatolva vessünk most néhány pillantást arra, hogyan építi föl a zeneszerző Richard Strauss a „gyakorlatban a Zarathustra-t” **annak lerontásaiból**⁵³, majd az abból keletkező gondolatok kapcsán – mint vélhetően az láthatóvá válik – *talán érdemes lesz a „tovább-gondolkodás” rögzös útjára lépni!*

A dolog eléggé érdekes. Midőn a komponista olvasván „a Zarathustra-t”, lelkesedésében „híret engedé” egy készülő szimfónikus költeménynek⁵⁴, mely majd ugyanezt a címet fogja viselni. Igen ám, de a készülő partitúra egy helyére **odabiggyeszté eme jelzést**: **„Friedrich Nietzsche után szabadon”**.

Nem tudjuk, hogy a zeneszerző mennyire mélyen értelmezte azokat ... és netán „akadt el” Nietzsche gondolatainak özönében. Amit teljes biztonsággal tényként lehet kezelni, ... az elkészült remekmű: **A Zarathustra-i világ pontosan megrajzolt „hangsképe”**, Richard Strauss „Ím így szól Zarathustra” című szimfónikus költeményében.

Idézzük hát a „zenei-rendező”⁵⁵ 1896 telén, a bemutató után elhangzó gondolatait: **„Nem szándékoztam filozofikus zenét írni, vagy akár zenei portrét festeni Nietzsche nagy művéről. Sokkal inkább kívántam zenébe átültetni az emberiség fejlődésének eszméjét a kezdeti primitív szinttől a valláson s a tudományon keresztül, Nietzsche emberfeletti ember fogalmának megfelelően. A szimfónikus költemény Nietzsche géniuszának hódol, s ez a géniusz az Imígyen szóla Zarathustra című könyvben mutatkozik leginkább meg.”**⁵⁶

Valószínűleg nem tudta akkor a zeneszerző Strauss, milyen kulcs-gondolatokat „enged ki” **ím-ígyen** a köztudatba és ad teret túlon túl sok kérdés föltevésének. Csak a fenti idézethez kapcsolódó két kérdés, vagy inkább dilemma-felvetés a következő lehet, ami a későbbiekben megválaszolásra szorul a zeneműhöz kapcsolódó észrevételek során:

1. Ha *nem szándékozott filozofikus zenét írni* – mint említé az idézet elején – akkor hogyan fejezheti ki úgy magát gondolatainak végén, miszerint: „... Nietzsche emberfeletti ember fogalmának megfelelően ...”? Ez nem kis ellentmondásban áll a szándékkal, ha a Nietzsche-i filozófia talán „legerősebb rögeszméjét”⁵⁷ és a gondolatsor elején induló „gyöngéd mentegetőzést” össze illeszteni próbáljuk.

2. „Nem szándékoztam ... írni ... vagy akár zenei portrét festeni Nietzsche nagy művéről”⁵⁸ – írja Strauss, ... de zenébe kívánja átültetni „az emberiség fejlődésének eszméjét a kezdeti

⁵³ Zarathustra az előljárói beszédeket maga így zárja le, amikor tanítványait önmaga megtagadására és ki-ki fölmagasztalására szólítja fel: „... és csak akkor térjete vissza, amidőn megtagadjátok magát Zarathustra-t ...” ... nem pontosan idézve ...

⁵⁴ A leírások szerint már jócskán, 1896 derekán híre ment a „dolognak” miközben a mester még éppen dolgozni készült a kompozíción.

⁵⁵ Richard Strauss ...

⁵⁶ Batta András előadásából „idézett idézet” (1977).

⁵⁷ „Emberfeletti ember”, „akarat”, „önmagad lebírása”, „újrateremtés, mint reménylő megváltó eszköz” és egyáltalán: az emberi természet igazságainak őszinte elfogadása ... ezek nagyvonalakban a Nietzsche-i gondolatok mozgatórugói.

⁵⁸ Töredékes idézet ismét ugyanonnan, Strauss-tól.

primitív szinttől ...”. *Ez pedig önmagában így, ahogy van „összecsukló” gondolat.* Ráadásul a több irányú menekedés ebből a „kelepcéből” is eléggé veszélyes lehet. Csak nem lekicsinylé Nietzsche fő művének gondolkörét, hiszen elég bátor, nagy és veszélyes ... fogalmazzunk világosan: ugyanolyan „támadhatóan tökéletes” a Strauss féle „bevállalás”, mármint az idézetben lévő gondolatsor végére gondolva, ... mint annak megihletője, azaz maga Nietzsche, az ő gondolataival?!! Vegyük észre, hogy gyakorlatilag hasonló lényegyet igyekeznek lefedni. De mondhatnánk azt is, magát az elhangzó zeneművet hallgatva: Ez nem maga volna a Zarathustra-i világ, a Nietzsche-i alapmű legmélyebb és legeredetibb megidézése? Csupán egy Nietzsche-i hódolat bravúros kifejeződését tárná elibénk „hang és képözön formájában” az ő⁵⁹ „esetleges és mentegedett filozófiájában”?

Az így felmerülő kérdések és a szimfónikus költemény egyes tételeinek megcímzése, azaz a zene tervezési-felépítési irányvonala, valamint maga az elkészült zenemű, – amely igazán helyet érdemelne „a világ hét zenei csodájának nagy oszlop csarnokában” – adja együttesen azokat a *gondolatokat és gondokat*, amelyeket az alábbi sorokban talán érdemes figyelemmel követni.

Semmiképpen nem célzatos egy zenemű sokadik, minden technikai-gondolati részletre kiterjedő, szabatos ismertetését, vagy értsd: elemzését itt most végrehajtani⁶⁰, hanem épp ellenkezőleg: a fenti felvetések kapcsán dicséretes lenne a *Zarathustra mű*⁶¹ és a *Zarathustra világ*⁶² csorbítatlan összeillesztése, kapcsolódási pontjainak részletesebb megrajzolása, a két világ – úgy mint „képes-irodalom” és „képes-zene” – egy teljes egységgé tétele. Különös tekintettel arra, hogy a zeneszerző a *szimfónikus költemény*, – mint műfaj – „ingoványos talajára merészkedett” ... nagyon helyesen ... és „vitte ezt a súlyos terhet” – akárha Zarathustra tette volna – ... nevezetesen az „Im-igyen szóla Zarathustra”-t, mint minden életfilozófia fundamentumát ... oda el.

Jó magam nem tagadom, az *alpmű olvasatával* és a *zenemű* sokadik meghallgatásával és a kompozíció nyolc „fő-stációjának bejárásával” más, azok címétől jelentősen eltérő gondolatokkal asszociáltam az elhangzottakra. És amikor Nietzsche könyvének bizonyos fejezeteibe újra és újra visszalapoztam, nem takargatom: „hevességem és indulataim csak fokozódni kényszerültek”. Mondhatnám egyfajta fellángolás lett úrrá rajtam és egy felismerés, amely az alábbi sorokban remélhetően pontosan körvonalazódni látszik majdan.

Több szempont is vezérelt és ösztönzött „újító, rebellis gondolatok” felvetésére, a fejezet elején említett Strauss féle kinyilatkozást övező problémakör meglétén túl:

- lehetőség szerint a Richard Strauss-i gondolatok és eszmények megóvásával *bevezetni „az új valamit”*
- a Nietzsche-i alapmű cselekményességét és annak vívódó hangulatát és nem utolsó sorban *az életfilozófia alaptéziseit kiemelni* a zenemű segítségével valamilyen úton-módon
- a kompozíció adta tökéletes *zenei élménynek ahhoz méltó kiterjesztése* valósuljon meg

Ezek a szempontok amint látható, erősen óvni igyekeznek Richard Strauss művét, mind annak gondolati, de leginkább zenei vonatkozásában. Nem vitás azonban, **ha az újító útra tévedő*

⁵⁹ Mármint Strauss-nak a „filozófiája” ...

⁶⁰ Többek között egyébiránt Batta András azt előadásában, 1977-ben oly remekül meg is cselekedte ...

⁶¹ Strauss által megkomponált ...

⁶² A Nietzsche-i alapmű ...

*eretnek egyet is lép, valahol csak ott hagyja nyomát, „eltaposhatna akár egy egész veteményest is”**.

Mi hát ez a felismerés és mi lenne az abból fakadó ötlet? Van-e itt egyáltalán kutakodni és cselekedni való dolog?

„Zenészek, zeneszerzők és főleg zenekritikusok kérem most forduljanak el egy pillanatra!”
Eszmém és eszményeim nem is tudom most kinek dugdosám bele nagy kapkodással annak tömött zsebeibe? De legalább az újtók és felvetők bűnbocsánatáért hadd esedezzem hozzátok, ti engem körülvevő szellemi nagyok és erényesek!⁶³

Javaslatom a fenti sorokban elrejtett apró sugallaton nyugszik: ... „képes-irodalom” és „képes-zene” ... mint az említve volt ...

A megoldás, amit az én újtó akaratom mondani javall így nem más, mint a Strauss-i *szimfónikus költemény előadásának egy tánc-koreografált bemutató szintjére való emelése*, azaz: egy újabb változat elkészítése az újabb célok megvalósítása érdekében.

Ez lón az út, ami még bejáratlan és erős magyarázatra szorul, de: bejárásra vár. **És ez a folytatása annak a „kötél darabkának is”*⁶⁴, *amelynek a végét talán maga Nietzsche fogja éppen”**.

A kompozíció készen van és az semmilyen változtatást nem tűrne el, de **nem is leend annak ilyentén való bántódása**. Ám ha a *műfaji változást* figyelembe vesszük, – feltéve természetesen, hogy annak alapos kizáró oka nincsen – az egyébként Batta András 1977-es előadásában olyan nagy hangsúllyal tárgyalt Strauss-Hanslick konfliktus feloldásához is eljuthatunk. Tudniillik íme egy pontos idézet az említett előadásból: **„Hanslick⁶⁵ azt hányja a zeneszerző szemére, hogy Strauss minden témával, minden motívummal, minden harmóniai fordulattal valami megfoghatót, zenéből szövegre fordíthatót akar kifejezni.”**

Im-igyen fordítsuk hát *szöveg helyett ténylegesen képre* és így talán Strauss is – aki különben a partitúrát „teletömte” olyan megjegyzésekkel, hogy „fenyegetően, panaszosan, áhítatosan ...” – megbocsátja nekem ezt a valószínűleg „önkéntes akaratával” mégis csak „erőlködni igyekvő hegymenet imádását”.

A zene oly áradó és csapongó és táncos és emelkedő és meglepően képszerű és oly bőven cselekményes ... *és kicsit magányos még így is a „figyelmesen hallgatózó értelmező léleknek”* ... még a késő-romantika valamennyi eszközével és lehetőségével megszólaló „szimfónikus zenekar hátán is szárnyalásra bírva”, ... a Zarathustra könyv nélkül, ... saját képi asszociációiban hagyva egy „koncertszerű előadáson”, ... bárha olyan csillogó, bravúros és tökéletes maga a zenei ötlet megvalósítása és a „motívum-történekek fölhangszerelése”.

⁶³ Zarathustra stílusában fogalmazva.

⁶⁴ Erős utalás a Zarathustra kötél szimbólumára ...

⁶⁵ Eduard Hanslick szókimondásáról híres bécsi kritikus többek között azzal is kifejezi állásfoglalását Richárd Strauss művével szemben, hogy hallgat.

„A Zarathustra világ” egy „képzeltbeli színpad fényeiben”

Nem lehet eléggé hangsúlyozni azoknak a megállapításoknak a jelentőségét, hogy a táncos színpadi kompozíció ötletét egyrészt *a zene arra való alkalmassága*, másfelől *az előző fejezetben megvilágított következetlenség*, „mint afféle jog-hézag”, de leginkább a *Zarathustra-i történések és Nietzsche-i gondolatok „hihetetlen pontosságú illeszthetősége” ... *engedé ki magából.**

És az, amit én akarok a fentiek szellemében „legyen így” nagyvonalakban:

1. Vöröslő fényben úszó sötét színpadi homály – Richard Strauss-i címzése eredetileg „*Einleitung*”, azaz egyszerűen csak: *Bevezetés* >> Színpadi olvasatban: **Zarathustra fölismerésre ébred a hegyekben**

„Mikoron Zarathustra harminc éves vala, odahagyá hazáját és hazájának tavát és a hegyekbe méne. Itt élvezé lelkét és magánosságát és nem fáradt belé tíz álló esztendeig. Végezetre azonban elváltozék szívében, egy reggel hajnal hasadtával kelvén, szembeállá a napnak és im-ígyen szólítá meg: „Hatalmas csillagzat! Mi volna boldogságod, ha nem volnának azok, a kiknek világosságot adsz! Tíz évig jövel ide barlangom fölé: megúntad volna fényed és ezt az utad nélkülem, sasom és kigyóm nélkül. Am mi váránk téged minden reggel, elvevők fölösleged és áldánk téged érette. Ime, bételtem bölcseségemmel, mint a méh, a mely szerfölött sok mézet gyűjtött; kezekre vágyom, a melyek felém nyúlnak. ...”⁶⁶

A szöveg alapján világos, hogy *Zarathustra ekkor már a tudás birtokában van*, hiszen az eltelt tíz esztendei „visszavonulásban”, ... **magánosságában egy reggelen úgy ébredezék, hogy megvilágosodék néki minden**, ... másképpen: **Nietzsche „megkapja és éppen leírni készülé” a Zarathustra fő gondolatait.** Mint ahogyan azt az „Előljáró-beszédben” nem sokkal később azonnal meg is teszi.

Batta András előadásában a *természetet* és az *emberi szellemet* megjelölő (c és h tonalitású) motívumoknak⁶⁷ a zenemű jó részében egymással küzdő párosát *az új szemszögből*⁶⁸, sorrendben a következő módon *nevezem át*: az *emberi természettel összekapcsolódó problémák összessége (c)* és *azoknak részleges legyűrése (h)*, ... inntől egyszerűen csak úgy mondom, hogy *c és h motívumok*.

Mert meg kell jegyezni hogy Batta András szépen kifejti a merőben ellentétes hangnemek összeakaszkodásából eredező újszerű hangzásvilág kialakulását, ám érdekes módon nem beszél, sőt előadásában egyenesen hallgat a motívumok felépítésének *egyszerű emelkedő (c)* és kicsit „*csúnyábban*” *ereszkedő (h)* jellegéről, ami pedig még a teljesen laikus „szemlélőnek” is a leginkább szembetűnő lehet.

Honnan ered az elnevezések módosításának kényszere? Erre éppen ezek az utolsó megállapítások adják meg a választ.

A c motívum emelkedése „tisztá és kanyaroktól mentes”, ha úgy tetszik: *természetes*. Egyszerű zenei nyelvezetben: *dó-szó-DÓ* „lépcsőzésben haladó”. Ahogyan az emberi természetből

⁶⁶ Teljes idézet az „Im-ígyen szóla Zarathustra” műből Wildner Ödön fordításában: Első rész nyitó szakasza.

⁶⁷ Mély kitartott morgás kíséretében a zenemű, trombiták útján rögtön a természet megjelölésű motívummal kezdődik.

⁶⁸ Színpadra vezetés, mint új lehetőség, új látószög ...

fakadó problémák és kérdések *egyenesen és következetesen* előjönnek – ha tetszik, ha nem – és *egyre magasabb szintre* kerülnek.

Akárha egy „kisgyerek erősödő fejlődési hangzavara” lenne ez annak követelődző és az abból adódó bajos dolgainak előbújó homályából.

Tehát újra „zenei nyelven” mondva: a tiszta kvint és oktávba emelkedés sugallja ezt a *motívum-megnevezés párosítást*, midőn nem csupán a természetet jelölhetjük itt meg, hanem nyilván annak „követelő >> egyenest előre törő >> „azonnalos” problémák özönét felvető” vonzatait.

Nekem ez a motívum „hétköznapi beszédben” így volna leegyszerűsíthető: „igen, ... ezt akarom, ... most már itt tartunk, ... de most mi lesz ... és szeretném ezt is ... meg aztán nem lesz ebből valami baj? ...és akkor mi lesz már, gyerünk ...” Egyszóval az *emberi természet következtelen és mohó természete, érhetetlensége és élnetlensége* nyilvánul meg ebben a motívumban.

Visszatérve az indítókép megidézésére ... a vonósok mélyhangja kíséretében, – amely erősen töprengő-készülődő homály érzetét kelti – és üstdobok „közhírré tételik” jelzése mellett *háromszor megszólal a c motívum és arra három féle választ kapunk. Előbb lesújtó, majd egy valamennyire elfogadható és végül egy igazán magasra törő* és onnan még ráadásul *kitárulkozó, diadalmas-mámoros* választ kapunk, ... akárha Zarathustra tárná szét köszönetképpen az ébredő nap erősödő és csodásan kibomló, áradó fényénél karjait nagyon is igazi imádság gyanánt: *a megvilágosodását és a „bételt bölcsességet”* a nap tűzének, a föld erejének, egyszóval a csodás természetnek köszöné meg.

Még az *orgona* kitartott utóhangja sejtetni **engedé** a „fölfogó értelem” *magára maradásának előérzetét*, hiszen annak hangja nagyon nem természetes most a nagyzenekar teljességéből **oda maradván** ... és jelzi az örömeiben és *tudásában csodálkozva önmagára tekintő magányos emberi értelem pillanatnyi tanácstalanságát*, de újra erősödő hangja, – amely kissé erőszakos és talán konokul hat – nem hagy kétséget a szellem akaratának majdan „beteljesülő” szenvedő útjairól.⁶⁹

És imé a színpad a sejtelmes vörösből lassan tisztuló fehér világításba érkezék el.

2. Fakó fehér fényben lebegő színpadi derengés – a Richard Strauss-i címzés eredetileg: *A túlvilágiaskodókról* >> Színpadi olvasatban: **Zarathustra találkozik a szent emberrel, de tova sietvén onnan föltára az ő hevességével az embereknek nagy felismeréseit**

„Zarathustra magányosan szálla le a hegyről és senki sem vetődék útjába. Midőn azonban az erdőbe ért, hirtelen aggastyán áll a vele szemközt, a ki elhagyta volt szent kunyhóját, hogy gyökereket keressen az erdőben. ... Ajándékot hozok az embereknek.” Ne adj nékik semmit” - mondá a szent. - „Inkább végy le róluk valamit és hordozd velük együtt, ez lesz nékik a legüdvösebb, hacsak néked is üdvös léssen! ... Midőn Zarathustra a legközelebbi városba ért, a mely az erdők mellett fekszik, nagy tömeget talála ott a piacon egybegyűlve: mert híre ment vala, hogy kötéláncost lehet látni. És Zarathustra szóla a néphez: Hirdetem néktek az emberfölötti embert. Az ember olyas valami, a minek fölébe kell kerülni. Mít tettetek, hogy fölébe kerüljetek? ...”⁷⁰

A Zarathustra-ból vett „áthézagolt” idézetet és a „zenei tételt együtt szemlélve” azt gondolom, most nem kell sokat vesződnöm a szöveggel-zenével már megidézett, „táncosok látványával terhelt” képzeletbeli színpadképhez tartozó „komment” megírásával.

69 Egyszerűbben kifejezve: A dolog még csak most kezdődik igazán, ... Zarathustra sajátos zárandok útjai ...

70 Hiányos, „áthézagolt” idézet az „Im-igyen szóla Zarathustra” műből: Zarathustra előljáró-beszédéből a 2. és 3. rész.

Kezdetben töprengő zene (vonósok mélyről jövő, „hezitáló sistergése”), ... mintha egy emberkét kitétek volna egy nagy üres síkfelületre és azon töprengve mászkálna: hova, melyik irányba mozduljon el hatalmas és láthatatlan terhével. Mintha imitt-amott lopva figyelne rá a külvilág ... érezné borzongva valamelyest, **de nem láta semmit**. Egyedül vagyunk, de oly szuggesztív erővel ébreszté bennünk ezt a muzsika, hogy annak hallása nyomán már képzelődéseink támadának.

És imé úgy lón, ahogy Zarathustra alighogy útjának veselkedék, találkozék a szent emberrel: Isten emberével, egy remetével az erdőben. Ekkor már ébredezék valamiféle elvarázsolt, ódon hangulatot keltő és furcsa bódulatot árasztó, „több szálon nyiladozó” vonós muzsika: tétova, ide-oda újra lódul, megtorpanó.

Zarathustra egy ideig párbeszédben áll ezzel a szent emberrel ebben a bűvös erővel visszahúzni igyekvő és álmatag környezetben, de ...

... a zene egy nagy ívű lendülettel fölemel, mintegy kiragadja a vándort „az aggastyán kezeiből” és egyenesen – a hatalmas gondolatokkal áradó – tökéletes zenei harmónia-özön szétterülő szárnyaival ... már **a magasból és a még magasabból hirdeté az embernek annak újonnan föllelt ÚJ értelmét: Zarathustra szenvedélyes szónoklatával az emberek felett és az emberek között vala** és idézem újra: „... **Hirdetem néktek az emberfölötti embert. Az ember olyas valami, a minék fölébe kell kerülni. Mit tettetek, hogy fölébe kerüljetek? ...**” A zene példát mutat⁷¹ ...

A színpad közben a fakó fehérből – követve a zene áradását – fölragyog, majd gyors átmenettel átbukó bágyasztó erejű és színű sárga világításba érkezik el⁷², amely lassan elhalványodik a magasztos gondolataiból ismét „magához térő”, a magát ismét egyedül találó Zarathustra látványával. **Eleddig meglón az előljárói beszédbéli első nagy próbálkozás, de hasztalan ... Zarathustra talán nem szól elég ékesen?**

3. A már halvány sárga fény hirtelen fehérbe kúszik vissza és lassan derülni kezd, ám annak ereje nem érheti el az előző **fejezetbéli** fényességet, ... miközben a c motívum ismételten jelentkezik, trombiták „hordozák el”: **imé a kürtök fennkölt credo-jával tétován méricskélvén egymást**. Az emberi természet, a kétely és a régóta meglévő válaszok körül övezék Zarathustra-t, ... de ő **folytatá ahol abba hagyá az imént és újra próbálkozék**, ... kicsit másként, de ugyanazzal a magasra törő céllal, az eszmének **sok fejekbe való ültetésének** „hiábavaló” céljával, ... Ez egy ideig így folytatódik, kicsit nekilódul azután ... de egyszer a fehér fény valamelyest tetőpontra erősödik, harsanó trombiták „eröltető karjaiban” újra felbukkan a c motívum ... „majd mintha áramkimaradás volna a teatrumban”, a fény valamelyest kimaradozni kezd, hogy eme sokkoló hatás az alázuhanás élményével átvigyen bennünket a következő zenei fejezetbe – a Richard Strauss-i címzés eredetileg: *A nagy vágyakozásról* >> Színpadi olvasatban: **Zarathustra törekvései az emberek felé, beszédeinek hiábavalósága – az Előljáró beszédekből ...**

„... Mikoron Zarathustra e szavakat mondotta volt, ismét végignézett a tömegen és hallgatott. „Állonganak” - monda szívének - „röhögnek: nem értenek engem; nem vagyok száj, ezeknek a füleknek való. ... Van valamijük, a mire büszkék. Hogy is hívják azt, a mi fölfújja őket? Műveltségnek hívják; ez tünteti ki őket a kecskepásztorok előtt. Ezért nem szeretik magukról ezt a szót hallani: „megvetés.” Így hát hadd szóljak büszkeségükhöz. Így hát szólok nékik arról, ami legméltóbb a megvetésre: ez pedig az „utolsó ember”. ... Ekkor azonban történt valami, a mi elnémíta minden száját és merevvé tón minden szemet. Azonközben ugyanis dolgához látott a kötél táncos: kilépett volt egy kis ajtóból s nekiindult a kötélen, amely két torony közé

⁷¹ Strauss zenéje megismételhetetlen ehhez a kifejeződéshez: az emberfölötti ember eszményének kifejezéséhez. Ebben az olvasatban most megtisztítja azt minden hozzátapadó szennyes fogalomtól.

⁷² A legmagasabb zenei tetőpontra jutás pillanataiban ...

vala feszítve, im-ígyen, hogy a piac és nép fölött függ vala. Mikor pedig éppen utjának közepére ért, a kis ajtó még egyszer kinyílt és tarka fickó, komédiáshoz hasonlatos ugrott ki rajta s gyors léptekkel követé az elsőt. „Előre, béaláb”, - ordítá borzasztó hangon - „előre, lajhár, orozva kereskedő, viasz-arc! Vigyázz, nehogy sarkammal csiklandozzalak! Mit mivelsz itt toronyok között? A toronyba való vagy, oda kellene téged zárni, elzárod a szabad utat a náladnál különbnek!” S minden szóval közelebb és közelebb ért hozzá: midőn pedig már csak egy lépésre volt mögötte, akkoron megtörténék a borzasztó, a mi minden száját elnémíta és minden szemet merevvé tőn: - ördög módjára elbődüle és átugródék azon, a ki útjában állott. Ez pedig győzni látván versenytársát, fejét veszette s a köteleit; eldobta rúdját és ennél még gyorsabban, kezek-karok örvényeképen bukék le a mélységbe. A piac és a nép hasonlatossá lőn a tengerhez, valamikor a vihar beléjezűdül: Mindenek szanaszét és egymásra futának és leginkább oda, ahová a testnek le kellett csapódnia. ...”⁷³

Kommentár a „fénymenet leírásához” a zene és idézet ismeretében már nem szükségeltetik.

4. Az alábukást követő üstdob megszólaltatására a fény kék színben tűnik fel hirtelen és a zene lüktetésének megfelelően „hullámozni” kezd: ímé Zarathustra hányódtatásaiban vagyunk⁷⁴, ... látjuk amint vállalán a kudarcát és a félrevivő utat jelképező halott testtel sodródik suttogók és gúnyolódók között, éjjeli fuvallatban és magános hidegben, ... míglen lenyugodék végre és álmába merül az ő fáradó testében ... – Richard Strauss-i címzése eredetileg: *Az örömről és szenvedélyekről* >> Színpadi olvasatban: **Zarathustra hányódtatásai – Előljáró beszédek vége**

„Ezeket mondván, Zarathustra hátára emelte a holttestet és utnak indúlt. Nem ment pedig még száz lépést, a midőn egy ember lopódzék melléje és fülébe sága valamit - és lám, az a ki megszólítá, a torony bolondja vala. „Távozz ebből a városból, óh Zarathustra” - mondá - „imhol már nagyon is sokan gyűlölnek. Gyűlölnek a jók és igazak: ellenségüknek és megvetőjüknek hívnak; gyűlölnek az igaz hitet hívők s a népek veszedelmének hívnak. Szerencséd volt, hogy nevettek rajtad: s bizony, beszéded bolondéhoz hasonlított. Szerencséd volt, hogy a döglött kutyához szegődtél; mikoron így megalázkodtál, magad mentéd meg magad mára. Ámde távozz ebből a városból, különben holnap átugródom rajtad, én eleven, rajtad, halotton.” Így szólván, eltűnt az ember; Zarathustra pedig tovább méne sötét utcákon. ...”⁷⁵

És a kéklő hullámozás lassan elsötétül ... további kommentár nem szükséges ...

5. A színpad egy darabig sötét marad ... alig látható mozdulatok és az elszenvedett fájdalmak „lüktetnek még egy darabig”: Zarathustra alszik, álmodik és a lassan erősödő, ismét vörösen izzó, parázsló fényben felébred ... ennek végét megint csak a c motívum jelzi ... és a „megnyugvás halovány zöld színében” új gondolatra lel, ... még egy kissé búsong, de már tudja, hogy mit kell tennie az ember megnyerése érdekében (c motívumra ébredt), ... bajtársak kellene⁷⁶, nem a tömeg és „csöcselék” felé intézé majd beszédeit ... – Richard Strauss-i címzése eredetileg: *Sírdal* >> Színpadi olvasatban: **Zarathustra álma és új ébredése**

„Sokáig aludt Zarathustra és nemcsak a hajnal pirossága vonult át orcáján, hanem a délelőtt is. Végezetre azonban felnyílt a szeme. Zarathustra ámulva pillantott az erdőbe és a csöndbe, ámulva pillantott önmagába. Azután fölugrék, valamiképen a tengerjáró hajós, a ki egyszerre földet lát és ujongott, mivelhogy meglátott egy új igazságot. És im-ígyen szóla szívében: Fényesség szállott szememre: bajtársak kellene nékem és pedig

73 Hiányos, „áthézagolt” idézet az „Im-ígyen szóla Zarathustra” műből: Zarathustra előljáró-beszédéből a 5. és 6. rész.

74 Itt igen erős a zenei kompozíciós akarat és az elképzelt színpadi dramaturgia eltérése. Ám a zene – hallgassa bárki (!) – mindkét irányba jól kifejező eszköznek bizonyul.

75 Idézet az „Im-ígyen szóla Zarathustra” műből: Zarathustra előljáró-beszédéből a 8. rész első bekezdése.

76 Mintha Nietzsche rájönne arra, hogy gondolatainak és nézeteinek nem feltétlen kellene egy világvallássá emelkednie: „vigye aki akarja, azután majd meglátjuk ...”

*elevenek, - nem halott társak és holttestek, a kiket oda viszek magammal, a hová akarom. Eleven bajtársak kellenek nékem, a kik követnek, mivelhogy enmagukat akarják követni - és oda, a hová én akarom.,*⁷⁷

És a színpad újra elsötétül ...

6. A zenében egy komor fúga felépítményben tárulnak elénk: Zarathustra egyik-másik beszéde ... a bajtársaknak⁷⁸ ... sorban egymás után, ... mintha a „Kékszakállú Juditja” nyitogatná ki megállás nélkül az ajtókat, ... előözönlének a beszédek, ... folyamatosan, de tisztán és érthetően, ... ismétlődő, de felépülő jelleggel egyúttal: *A három változásról*, ... *Az erény pulpitusairól*, ... *A másvilágról álmodozókról*⁷⁹, ... és így tovább sorjában, ... szépen, nyugodtan, de erősödőn: a fény ismét lassan erőre kap (legyen színe bármely), a mozdulatok gyorsulnak, a színpad kezd besűrűsödni, az igazságok mindinkább drámai módon szólalnak meg ... egy-egy táncos egy *beszédnek* különböző formációban előadott „élő mozdulatsora”: mindenki másként mozgolódik, „izeg-mozog a színpadon”. Ebben a fúgában van nagy szerepe a már korábban csupán megemlített h motívumnak, amint annak jelentése most így szól: **nehéz befogadás**. Hétköznapi nyelven: „jó, jó értem, ... mondd csak mondd, ... befogadom, valahova elteszem, ... jaj hol is van a fejem, nem is tudom mit kellene most csinálnom, ... Hol is tartottam?, ... Igen! Figyelek! Koncentrálok!” *A c motívum a h motívummal párosulva épül fel ugyanis dörgedelmes menetben* ... A fúga-szakasz tehát ilyen előzmények után egyszer csak hirtelen ... magasba csapó „zenei szökőár” formájában: csilingelve elszabadul. ... És mintha Zarathustra örömtáncot járna máris, ám de ... újra és újra, más és más magasságból, a hegedű panaszos nyögdecselése mellett, itt-ott megszólal az emberi természet problematikájára visszautaló c motívum ... – Richard Strauss-i címzése eredetileg: *A tudományról* >> Színpadi olvasatban: **Zarathustra beszédei*”*

Idézet és egyéb kommentár nélkül ...

7. A fényhatás legyen a következőkhöz igazodó: a fúga visszatér és egyre erőteljesebb lendülettel, a fúvósok lassan teljessé váló hangzónéból emelkedve még magasabbra igyekszik eljutni, mondhatni erőszakosabban és a legvégső „tutti-ban” végül megdermed, ... „Zarathustra visszatéréseiből” újabb beszédeiben próbálna hatni az emberi értelemre, de az a határozottan záró c motívummal (az emberi természet problematikus vonatkozásai) újra megghiúsulni látszik. ... „Zarathustra döbbenete marad csupán a színpadon” (kezdő, dermesztően odacsapott akkord) ... A csendből újra éledő, ismét „alulról felfelé tendáló zenei homályban, amely egy darabig füstölög, tépelődően lézeng, alig láthatón, lassú mozdulatokkal”, ... de egyszerre: süvítő módon útját veszi egy hirtelen, többszöri futamban felívelő (már kitudja hányadszor van ez így) „vonós zenei szekció”, amely a végén a fúvósok magasan himbálódzó, kitartott és várakozást feszítő hangjában végződik. És egyszer csak új dolog történik: trombiták **jelentik imé: a c motívumot felejtsük el, amidőn az nem volt jó út**, helyette faragjunk egyet rajta: dó-szó-DÓ emelkedésű volt, legyen merészebb (!) ... közvetlen oktáv ugrású dó-DÓ ívű és ritmikusabb! Mondjuk úgy: ez a z motívum ... Zarathustra most már igen türelmetlen és nem tud tovább várni. Visszavonul az emberektől. Egyéb fúvósok és az ebből is folyamatosan tovább emelkedő „zenei kifejtlet mintha kérdezné: Most akkor mi lesz?” ... Miközben az új z motívum egyre többször jelentkezik, jelzi célját, hogy lassan eljön a válaszadás ideje: lásd következő fejezet. – Richard Strauss-i címzése eredetileg: *A lábadozó* >> Színpadi olvasatban: **Zarathustra döbbenete és „feltápáskodása”*”*

⁷⁷ Idézet az „Im-igyen szóla Zarathustra” műből: Zarathustra előljáró-beszédéből a 9. rész eleje.

⁷⁸ Tanítványoknak ...

⁷⁹ Ez volt egyébként a Strauss-i első kompozíciós gondolat, mint: „A túlvilágiaskodókról” ...

Idézet és bővebb kommentár nélkül, annyi megjegyzéssel, hogy ehhez a zenés-leíró szakaszhoz tüneményes dolgokat lehet varázsolni a képzeletbeli színpadon.

8. Most már Zarathustra **ennen-magának** beszéli tovább igazságait, állataival körül vevén magát és **vélők önfeledt, magát feledő táncot lejt**, ... olykor abbahagyja egy pillanatra, eszébe jutnak régi vágyai és az emberekhez fűzött reményei, ... ezt zenekari kibomlás jelzi ... amint a – a bécsi keringőt is idéző – „zenei körhintából” őt **amaz ím-ígyen kiemelni próbálkozik**, ... itt újra igazi romantikus szenvedély jelentkezik „a zenekar teljes horizontján”, ... majd tér vissza a keringő ritmusával és bukik át egy különös hangnem lassuló hullámváltásába, ahol nagyon fontos dolog történik: a 2) fejezetbeli egyik vezérlő, felvivő motívum – nevezzük ezt b motívumnak – vált párbeszédet a keringő lassan elbizonytalanodó dallamával. ... Mintha a szólóhegedű hangjával még táncban akarná tartani magát Zarathustra, nem vevén tudomást „az újra és újra hívogató b motívumról”. Ez utóbbi „figyelmeztetést” eredeti szándékaira és vágyaira: mintha visszatéríteni szeretné amaszt annak nagy menetelésébe. ... Majd a zenekar **hullámozni kezdé magát** és a megszokáshoz híven ismét emelkedék, „dagad mint vitorla fel a magasba” és a végén a bezáró „két zenei táncos taglejtés jelzi”, hogy ez már csak hiú ábránd marad. ... Közben a folyamatos *hangnemváltások a megzavarodottság és felindultság benyomását keltik és a táncnak a fényekkel is ezt kell kifejeznie erősen*, ... hogy ez a kavargás majdan ismétlő szenvedéllyel lelassulva, erőteljesen érkezzen el a nyugalmas zárótételhez – Richard Strauss-i címzése eredetileg: *Táncdal* >> Színpadi olvasatban: **Zarathustra tánca – a magányos visszavonulás keringője**

Kommentár: „nagyon balettosan” az elején, a klasszikus balett megoldásain keresztül, legyen bájos és fényes és lenyűgöző, kört formáló, feszültséggel övezve, ... a többi színpadi tevékenység és hatás a fent leírtak szerint ...

9. A zene nagyon nyugalmas, szinte csak a hegedű és az „őt vigasztalva kísérő fúvósok egy szektora” van jelen, ... a fény is kihunyni készül, miközben a mély hangzásból válaszul visszaszóló zenekari rész a magára hagyott embereket, ... az emberi természet makacs dolgainak összességét jelzé: de ez már nem zavará Zarathustra magányát, midőn felfogá sorsának így kellett beteljesülnie, ... azok az új értelmek, azok a jóakarató szándékok és érzelmek, amelyek ajkáról elhangzottak, ... bizony külön-külön – tehát személyesen – nekünk szóló igazságok, mert *csak az nyugszik meg és kap orvosságot Nietzsche gondolataiban, aki fölfogja, hogy az nem más, mint a magány pozitív filozófiája* – Richard Strauss-i címzése eredetileg: *Éjszakai vándor dal* >> Színpadi olvasatban: **Zarathustra ím-ígyen megérté önmagát**

A fentiek értelmében kommentár nélkül ...

Összefoglalás és zárógondolat

Ha most bőbeszédűséggel zárom „*A Zarathustra világ*” című – „*Értelmezések és asszociációk a Nietzsche-i alapmű kapcsán*” megjelölésű írásomat, azt gondolom nem volt értelme „az egész dolognak”.

Mégis összefoglalva a számomra felfedezett lényegét, hangozzék el a következő:

Aki úgy véli, hogy Nietzsche és „az ő Zarathustrája” táborokba gyűlni hív bennünket, az rossz úton jár és „soha nem volt a Zarathustra világ lakója”.

Hanem bárkinek én ezt mondom: fogadd el a magány eme különös, pozitív életfilozófiáját, amely külön-külön szól „mindannyiunkhoz” és „mindannyiunkat” külön-külön meghagyni enged „a fellelt ösvényeken”, ... *az ember boldogulásának ösvényén, ahol újra lebírjuk „ennen-magunkat”, majd szabad természetünk újra-rendező akaratával még magasabbra emeljük azt a mi cselekvő-teremtő életünkben!*

És a zárógondolat végül legyen egy „példálódzás”: *Amikor úgy tekintünk Istenre, ahogyan azt mondjuk „Ő nekünk a nap világossága”, akkor Nietzsche és az ő gondolatai „jelentsék számunkra a holdat és annak fényességét” ...*

Ki-ki értse magának úgy, ahogyan tetszik ...

Felhasznált irodalom és szerzői jogok

Nietzsche Frigyes: Im-Igyen szóla Zarathustra. – Fordította Dr Wildner Ödön. 1908. – Grill Károly Könyvkiadó

Richard Strauss: Imígyen szóla Zarathustra – Batta András előadása (1977) – Web / Bartók Rádió / Ismeretterjesztés

Szlávi Péter – Zsakó László: Módszeres programozás: Programozási tételek – mikrológia 19 – ELTE – Felelős kiadó: dr. Varga László

Web-en található, Nietzsche munkásságát összefoglaló dokumentumok

Hanganyag: Richard Strauss Concert – Sir Georg Solti⁸⁰ – Double Decca sorozatból – Chicago Symphony Orchestra – Samuel Magad, solo violin – 1979

„*A Zarathustra világ*” című, „*Értelmezések és asszociációk a Nietzsche-i alapmű kapcsán*”
témájú alkotásra

a teljes szerzői jogok:

© 2006 Módis Ákos

Szerzői jog a címlapon lévő VHS kamera alapú,

„*Nietzsche portré*” című képre:

© 2005 Módis Ákos

⁸⁰ Valószínűleg Soltinak vannak „még elevebb” felvételei is a Decca-tól és lehet, hogy másoknak is. De Solti György magyar származású zongoraművész-karmester, aki először vitte igazi és teljes hangfelvételre a Wagneri „Ring-ciklust”, miközben a Londoni Covent Garden igazgatója volt, ... lehetett talán a legalkalmasabb karmester a Zarathustra megszólaltatására midőn tudjuk, hogy Richard Strauss segítőjeként is közreműködött. A mesternek egészen a haláláig a „jobbkeze” volt és Strauss temetésén Solti vezényelt, többek között a „Rózsalovag” című operából egy részletet.